

3. Державний архів Одеської області, ф. Р-59. Колекція П. Т. Маркушевського, оп. 1, спр. 378 (Єваш І. П., с. Бобрик-ІІ Любашівського р-ну Одеської області), 37 арк.
4. Держархів Одеської області, ф. Р-53 Колекція П. Т. Маркушевського, оп. 1, спр. 324 (Поштарук А. Л. с. Грабово Кодимського р-ну Одеської області), 5 (3) арк.
5. Держархів Одеської області, ф. Р-59 Колекція П. Т. Маркушевського, оп. 1, спр. 314 (Куріпка М. П., с. Миколаївка Березовського р-ну Одеської області), 49 (зворот) арк.
6. Держархів Одеської області, ф. Р-59 Колекція П. Т. Маркушевського, оп. 1, спр. 418 (Туранська Олександра с. Марково Любашівського р-ну Одеської області), 69 арк.
7. Ігнатенко І. В. Народна медицина Українців середнього Полісся: Традиції та сучасність / Ірина Ігнатенко, – ПП Медобори, 2006. – 334 арк.
8. Носаль М. А. Лікувальні рослини і способи їх застосування в народі / М. А. Носаль, І. М. Носаль – К.: Здоров'я, 1965. – 299 с.
9. Побережник Ганна Іванівна, 1937 р. н., с. Писарівка Кодимського р-ну Одеської області.
10. Товстуха Є. С. Українська народна медицина / Є. С. Товстуха. – К.: Рось, 1994. – 347 с.

Трохименко А. В.

Науковий керівник – к.і.н., доц. Г. М. Стоянова

УДК 398(=161.2):81:613.81

АЛКОГОЛЬНІ СЮЖЕТИ В УКРАЇНСЬКОМУ ФОЛЬКЛОРІ

У статті аналізуються алкогольні сюжети, які зустрічаються в українському фольклорі. Матеріалом цього дослідження стали

легенди про походження горілки, прислів'я та приказки, українські народні пісні. Зроблено спробу класифікації прислів'їв та приказок відповідно відображення алкогольної тематики.

Ключові слова: фольклор, сюжет, алкоголь, напої.

Фольклор – сума створених народом та існуючі в народних масах культури на основі словесності (перекази, пісні, казки, епос), музика (пісні, інструментальні наспіви і п'єси), театр (драми, сатиричні п'єси, театр ляльок), танець. Основою культурного розвитку кожної нації є її фольклор – колективна уснопоетична творчість, що в досконалій мистецькій формі відображає життя, працю, боротьбу за кращу долю, історію, побут, думки, прагнення й погляди народу. Не виключенням для сюжетного насичення фольклору став й такий бік повсякдення народу, як алкоголь, його місце в житті та ставлення народу до пияцтва.

У творах українських класиків XIX ст. піднімалася тема пияцтва саме у народному його сприйнятті як негативного явища, що позбавляє людину глузду. І. Котляревський, Г.Квітка-Основ'яненко, Марко Вовчок, Панас Мирний, І.Нечуй-Левицький зверталися до цієї теми, використовуючи фольклористичні мотиви. Проте завжди пияцтво зображувалося як таке, що призводить до негативних або навіть трагічних наслідків. Проблеми алкогольної тематики були в полі зору вчених ще у XIX ст., хоча перші системні описи цієї галузі народної матеріальної культури опубліковані вже в XX ст. Окремими аспектами даної проблематики займалися такі вчені, як Г. О. Булашев, Л. Ф. Артюх, М. М. Красіков. Однак належного місця дослідження алкогольної тематики та її місця в традиційній культурі українців в науковому доробку вчених так і не отримало. Тому на мою думку, це є дуже актуальною темою для вивчення та дослідження, особливо для сьогодення.

Наше завдання буде полягати в тому, щоб простежити алкогольні сюжети в українському фольклорі.

Спочатку окреслимо місце напоїв взагалі та алкогольних зокрема в традиційній системі харчування українців. В українському традиційному харчуванні з напоїв домашнього виробництва найпоширенішим були: узвари з сушених й свіжих

фруктів чи ягід, варенуха, квас. Чай у ХІХ ст. не набув поширення у селянському середовищі. Заварювали й пили настої цілющих рослин. Кава з'явилася в Україні на початку ХХ ст. (більше у західних областях) [1].

А також до вжитку використовувались алкогольні напої. Найбільшої популярності набула горілка домашнього виробництва. Тому люди склали багато легенд про походження цього напою [2].

На Україні «гаряче вино» – горілка – з'являється у ХV ст. Збереглися легенди, записані Г. Булашевим, які своєрідно пояснюють виникнення назви цього міцного напою [2].

Коли ще не було так багато народу, як нині, – розповідає одна з легенд, – ходив якимось Господь зі святими Петром і Павлом. Приходять вони в одне місце і бачать, що чорти поставили собі винокурню і женуть вино. Господь запитав їх, що то вони роблять. Чорти відповіли, що женуть «мутящу воду». «Ми б і вам дали напитися, аби ви перерубали нам по колодці», – додали при цьому чорти.

Господь пішов зі святим Павлом, а святий Петро лишився. Він рубав колодку і тричі вимагав щоб чорти дали йому напитися. Коли він випив «путящої води» одну «чубару», а тоді й другу, то не схотів рубати більше. Чорти зірвали з нього шату (верхній одяг).

Між тим Господь, розирнувшись і побачивши, що нема святого Петра, звернувся до Павла: «Зачекаймо його або повернімося назад, бо він неодмінно вскочить в якусь халепу». Раптом іде Петро – і вже без верхнього одягу. Господь питає в нього: «Де ж твоя одежа?» Святий Петро зізнався, що шату з нього зняли чорти за те, що він не схотів, випивши «путящої води», рубати колодку. Господь каже йому на це: «ходімо відберемо шату, бо без неї ходити не пристойно».

Коли вони повернулись до винокурні і Господь сказав, щоб чорти віддали шату, вони стали вимагати, аби святий Петро рубав колодку. «Він не рубатиме, – відрік Господь, а натомість Я дарую вам ту душу, яка помре від вашої «мутящої води».

Чорти повернули шату, але не знали, як назвати «мутящу воду». Був серед них біс на ім'я Кай, який так напився «мутящої води», що вона в ньому зайнялась полум'ям, і він згорів. Нажахані чорти

почали бігати й гукати: «Згорів Кай! Згорів Кай!» Так і виникло «горівка», або «горілка».

У народних піснях, які, до речі, є молодшим фольклорним жанром, порівняно з тими ж малими жанрами фольклору, сюжет пияцтва зустрічається досить часто [3]. Переважно закликають чоловіків і деколи жінок не пити, оскільки це має страшні наслідками для сім'ї пияка, як це показано в пісні «Ой напиймося» та в українській народній пісні «Ой не пий козаче» [4].

Ой напиймося
Ой напиймося,
Як нам хочеться.
Як старі станем,
То й не схочеться.
Твоє скорчиться,
Мое зморщиться,
Та й обоїм разом
Та й не схочеться.
Ой не пий, козаче,
Дружина плаче,
Сумують діти –
Та все дарма!
Не пий, козаче,
Проп'єш удачу,
А без удачі
Життя нема!

Певним чином алкогольна тематика знайшла своє відображення в такому своєрідному фольклорному жанрі, як українські сороміцькі пісні. Річ у тому, що вони мають досить вузьку область вжитку, головним чином, при святкуванні весіль. В українського народу слова, що позначають так звані «сороміцькі місця», переважно не несли негативного, забороненого забарвлення, а були пов'язані безпосередньо з продовженням роду. Отже, співаючи на весіллях сороміцьких пісень, громада долучала молоду пару – юнака та дівчину – до таїнства продовження людського роду, стимулювали їхні сексуальні почуття. Інша річ, що подібні твори

належали до табуйованих, і вимовлялись в належний час та в належному місці.

Далі піде мова про українські народні прислів'я та приказки – джерело неугасної народної мудрості, яка пройшла крізь віки і зараз є непохитним дороговказом у житті для кожної людини [5]. У багатьох із них також можна простежити сюжети, які пов'язані з алкоголем, п'яницями і наслідки, до яких може привести пияцтво, ставлення до цього народу.

Аналіз українських народних прислів'їв та приказок відповідно до відображення в них алкогольної тематики дозволяє нам поділити їх на наступні групи.

По-перше, це прислів'я та приказки, які віддзеркалюють ставлення українського народу до людей, які зловживали алкоголем, до власне пияцтва. Наприклад:

Пиття не доводить до пуття.

В болоті не без чорта, в сім'ї не без п'яниці.

Взявся п'яний за тин, як за попа тряся.

До другої групи можна віднести ті прислів'я, в яких відображено матеріальне підґрунття вживання алкоголю, адже серед населення горілчані напої вважались не дешевим задоволенням, зловживанням яким може значно зашкодити матеріальному становищу. Про що свідчить наступна народна мудрість:

Коли б не пили, то б в золоті ходили.

Випийте і закусіть, а на завтра до себе запросіть.

Допився до того, що в хаті вітер віє.

Той п'є, в кого гроші є.

Чи пропити, чи штани купити?

По-третє, пияцтво неабияким чином могло впливати на сімейні стосунки, про що йде мова в наступній групі прислів'їв:

Як до праці – хворий, а як до чарки – скорий.

Як ковбаса і чарка, то минеться й сварка.

Блажен муж – до церкви недуж, а до корчми чимдуж.

Перша чарка – на здоров'я, друга – на веселощі, третя – для сварки.

Горілки не пий – будеш чоловік золотий.

І нарешті, наступна група присвячена безпосередньо впливу алкоголю на фізичний та духовний стан людини:

Вода живить, а горілка губить.
Хміль, а не вода, чоловікові біда.
Бувай здоров, розуме, не побачимося й завтра.
Від пива голова крива.

Отже, в українських народних прислів'ях та приказках можна виділити алкогольні сюжети та класифікувати їх згідно тематичного спрямування за наступними групами: ставлення до пияцтва (п'яниць), вплив зловживання алкоголем на фізичний та духовний стан людини, її матеріальне становище та сімейні стосунки.

Безумовно, що алкогольні сюжети знайшли своє відображення ще в одному фольклорному жанрі, а саме у соціально-побутових казках. Однак, дана проблематика потребує детального розгляду та окремого дослідження.

Підсумувати проаналізований матеріал хотілося б наступним. Достатньо звернутися до усної народної творчості, щоб спростувати тезу про віковичне пияцтво українців. Осуд пияцтва у народній творчості виражений широко, багатогранно та категорично.

Трохименко А. В.

АЛКОГОЛЬНЫЕ СЮЖЕТЫ В УКРАИНСКОМ ФОЛЬКЛОРЕ

В статье анализируются алкогольные сюжеты, которые встречаются в украинском фольклоре. Материалом данного исследования стали легенды о происхождении водки, пословицы и поговорки, украинские народные песни. Сделана попытка классификации пословиц и поговорок в соответствии отображения алкогольной тематики.

Ключевые слова: фольклор, сюжет, алкоголь, напитки.

ALCOGOL SUBJECTS IN UKRAINIAN FOLKLORE

This article analyzes the alcoholic subjects that occur in Ukrainian folklore. Legends about the origin of vodka, sayings, Ukrainian folk songs were the material of this study. There made an attempt to classificatе proverbs and sayings according to alcohol subjects.

Key words: *folklore, story, alcohol, drinks.*

Джерела та література

1. Артюх Л. Ф. Українська народна кулінарія. / Л. Ф. Артюх, Київ. Наукова думка, 1977. – 160 с.
2. Булашев Г. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях. / Георгій Онисимович Булашев. – Київ : Довіра, 1992. – 414 с. – (Відродження). – На укр. м.
3. Колесса, Філярет. Українська усна словесність / Філярет Колесса. – Львів 1938 (: Друк. Наук. Т-ва ім. Шевченка). – 643 с.
4. Красіков М. М. Українські сороміцькі пісні – Харків: Фоліо, 2003. – 287 с.
5. <http://traditions.in.ua/usna-narodna-tvorchist/pryslivia-ta-prykazky/1468-pryslivia-ta-prykazky-pro-te-shcho-liudyni-shkodyt-a-cholovika-gubyt>

Чернєва Н. І.

Науковий керівник – к. і. н., доц. Петрова Н. О.

УДК 398.332.4:371.897(477.74-21)

ФОЛЬКЛОР ЗИМОВОГО КАЛЕНДАРНОГО ЦИКЛУ: СПРОБА СЕМАНТИЧНО-СИМВОЛІЧНОГО АНАЛІЗУ

У даній статі зроблена спроба аналізу колядок та щедрівок, деякі з аналізованих текстів взято з Державного архіву Одеської